

Zachowania zdrowotne młodzieży gimnazjalnej na przykładzie środowiska miejskiego i wiejskiego Część II. Używanie substancji psychoaktywnych i spędzanie wolnego czasu

Salubrious behaviour of the secondary schools' adolescents
on example of city and country communities
Part II. Using psychoactive substances and spending free time

Elżbieta Szczepańska, Teresa Matjeka, Agata Kiciak, Marek Kardas, Beata Całyniuk

STRESZCZENIE

Zakład Żywienia Człowieka, Wydział
Zdrowia Publicznego Śląskiego
Uniwersytetu Medycznego w Katowicach

WSTĘP

Stosowanie używek oraz bierny sposób spędzania czasu wolnego to najczęściej spotykane zachowania antyzdrowotne nie tylko w środowisku młodzieży. Celem badania była analiza wybranych zachowań zdrowotnych gimnazjalistów, identyfikacja różnic w występowaniu tych zachowań między młodzieżą zamieszkałą na wsi i w mieście oraz odpowiedź na pytanie, które z czynników socjologicznych determinują występowanie analizowanych zachowań.

MATERIAŁ I METODY

Materiał badawczy stanowiło 167 uczniów w wieku 13–14 lat, uczęszczających do szkół gimnazjalnych w Tarnowskich Górach i w Boronowie. Narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz wywiadu. I część zawierała pytania dotyczące statusu społeczno-ekonomicznego ankietowanych, kolejne części dotyczyły występowania wśród młodzieży wybranych zachowań, tj. zażywania narkotyków oraz sposobu spędzania wolnego czasu.

WYNIKI

W badanej grupie gimnazjalistów do zażywania narkotyków przyznało się 10% ankietowanych. Narkotyki zażywa porównywalny odsetek dziewcząt i chłopców zamieszkałych na wsi, natomiast w mieście narkotyki zażywa więcej chłopców niż dziewcząt. Spotkania ze znajomymi oraz oglądanie telewizji są najczęściej wymienianą formą spędzania wolnego czasu

ADRES

DO KORESPONDENCJI:

Dr n. med. Elżbieta Szczepańska
Zakład Żywienia Człowieka, Wydział
Zdrowia Publicznego Śląskiego Uniwersytetu
Medycznego w Katowicach, 41-902 Bytom,
ul. Piekarska 18
tel. służbowy: 032 397 65 22
e-mail: elaszczepanska@o2.pl

Ann.Acad.Med.Siles. 2010, 64, 1-2, 48-59
Copyright © Śląski Uniwersytet Medyczny
w Katowicach
ISSN 0208-5607

wśród uczniów zamieszkałych w mieście. Z kolei największy odsetek z grupy zamieszkałych na wsi uczniów spędza czas wolny przed komputerem oraz spotyka się ze znajomymi.

WNIOSKI

Stwierdzono, że wśród ankietowanych uczniów znalazła się grupa używająca substancji psychoaktywnych. Spędzanie czasu wolnego w sposób bierny jest zjawiskiem powszechnym w środowisku badanej młodzieży, przy czym zaobserwowano różnice w występowaniu analizowanych zachowań między uczniami ze środowiska wiejskiego i miejskiego. Czynnikiem determinującym występowanie omawianych zachowań są struktura rodziny oraz poziom wykształcenia ojca.

SŁOWA KLUCZOWE

młodzież, zachowania zdrowotne, zażywanie narkotyków, spędzanie czasu wolnego

ABSTRACT

INTRODUCTION

The use of drugs and other stimulants, as well as a passive way of spending free time, are the most common unhealthy behaviors among adolescents. The aim of the study was an analysis of selected salubrious behaviour of the secondary schools' pupils, identification of the differences in occurrence of this behavior between the adolescents from the city and the country and estimation which sociological factors influenced the occurrence of the analysed behavior.

MATERIAL AND METHODS

The research tool was an author questionnaire conducted among 167 pupils at the age 13-14 of the secondary schools in Tarnowskie Góry and Boronów. Part I included questions referring to socio-economic status, the next parts referred to the occurrence of taking drugs and spending free time.

RESULTS

10% of the surveyed in the tested group of secondary schools' adolescents admitted taking drugs. Comparable number of girls and boys took drugs in the country, whereas there was larger number of boys in the city. In the city the adolescents dedicated their free time to meeting friends and watching TV, and in the country the pupils spent their free time with PC or meeting friends.

CONCLUSIONS

It had been ascertained that among the surveyed pupils there had been a group taking psychoactive substances. Passive way of spending free time was a common phenomenon in the milieu of the tested adolescents but there were differences in occurrence of the analysed behaviour between the pupils from the city and the country. The factors determining the occurrence of the discussed behaviour were the family structure and father's education.

KEYWORDS

adolescents, salubrious behaviour, taking drugs, spending free time

WSTĘP

Zachowania zdrowotne to działania podejmowane ze względów zdrowotnych lub mające

udowodniony wpływ na zdrowie. Są to działania wywołujące u osób, które je realizują określone, pozytywne lub negatywne skutki zdrowotne (1).

Każdy człowiek może kształtować swoje zachowania zdrowotne, swoje nawyki żywieniowe, stosowanie używek czy poziom aktywności fizycznej. Wyżej wymienione stanowią elementy stylu życia, który określić można jako efekt kontrolowanych przez człowieka zachowań determinowanych m.in. warunkami bytowymi wynikającymi z czynników środowiskowych (2). Choć coraz częściej w środowiskach masowego przekazu spotkać można różnorodne kampanie promujące prozdrowotny styl życia, a prowadzenie zdrowego stylu życia w oczach wielu stało się modne, nadal obserwuje się rosnącą z roku na rok liczbę zgonów spowodowaną nieprawidłowymi zachowaniami zdrowotnymi (1). Stosowanie wszelkiego rodzaju używek oraz bierny sposób spędzania czasu wolnego to najczęściej spotykane zachowania antyzdrowotne nie tylko w środowisku młodzieży. Jednakże młodzi ludzie są szczególnie wrażliwi i podatni na tego typu zachowania, co wynika często z chęci zaimponowania innym i bezwzględnego dążenia do bycia dorosłym. Dlatego problem niewłaściwego stylu życia młodzieży powinien być szeroko poruszany, gdyż wywiera ogromny wpływ na ich zdrowie, obecnie i w przyszłości.

CEL

Celem badań była próba odpowiedzi na pytania:

1. Czy badana młodzież gimnazjalna używa substancji psychoaktywnych oraz jakie są formy spędzania przez te osoby wolnego czasu?
2. Czy istnieją różnice w występowaniu analizowanych zachowań między młodzieżą zamieszkałą na wsi i w mieście?
3. Które z analizowanych czynników socjologicznych w największym stopniu determinują występowanie analizowanych zachowań w badanej populacji młodzieży?

MATERIAŁ I METODY

Badanie przeprowadzono w grupie 167 uczniów w wieku 13–14 lat, uczęszczających do szkół gimnazjalnych w Tarnowskich Górach i w Boronowie, wśród 80 (48%) dziewcząt i 87 (52%) chłopców. Środowisko miejskie repre-

zentowało 87 (52%) osób, środowisko wiejskie 80 (48%) osób.

Narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz, składający się z pięciu części. I część, tzw. metryczka, zawierała pytania dotyczące statusu społeczno-ekonomicznego ankietowanych, w tym m.in. płci, miejsca zamieszkania, struktury rodziny, wykształcenia rodziców (opiekunów). Kolejne części (II–IV) dotyczyły występowania wśród młodzieży wybranych zachowań zdrowotnych, w tym m.in. zażywania narkotyków. Część V dotyczyła sposobu spędzania przez ankietowane osoby wolnego czasu. Dane zawarte w ankietach zostały wprowadzone do arkusza kalkulacyjnego programu MS Excel, a następnie poddane analizie opisowej i statystycznej. Do badania zależności między czynnikami socjologicznymi a występowaniem określonych zachowań antyzdrowotnych wśród gimnazjalistów posłużono się współczynnikiem korygowanym Yule'a (Phi). Dla określenia siły zależności między badanymi cechami przyjęto następujący przedział wartości:

0	brak zależności
< 0,20	zależność bardzo słaba
0,20–0,40	zależność słaba
0,40–0,70	zależność umiarkowana
0,70–0,90	zależność wysoka
0,90–1,00	zależność bardzo wysoka
1,0	zależność całkowita

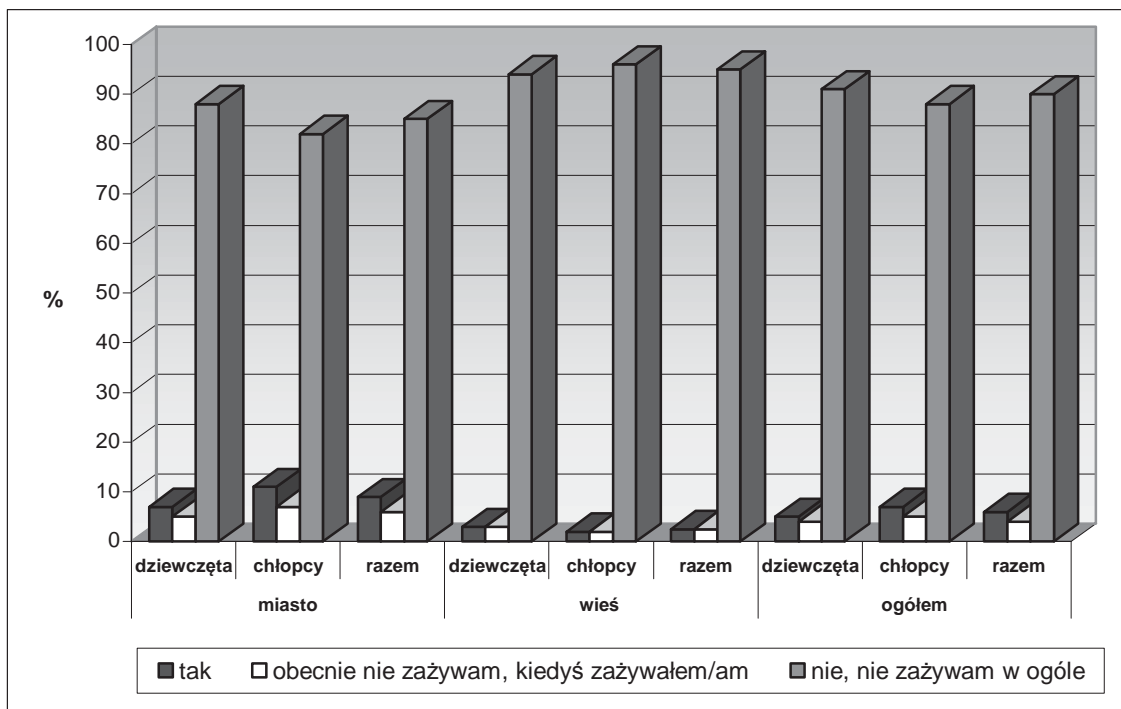
W niniejszej pracy omówiono problem używania przez badane osoby substancji psychoaktywnych oraz sposoby spędzania przez nie czasu wolnego. W I części analizie poddano występowanie takich zjawisk, jak: palenie tytoniu oraz spożywanie napojów alkoholowych.

WYNIKI

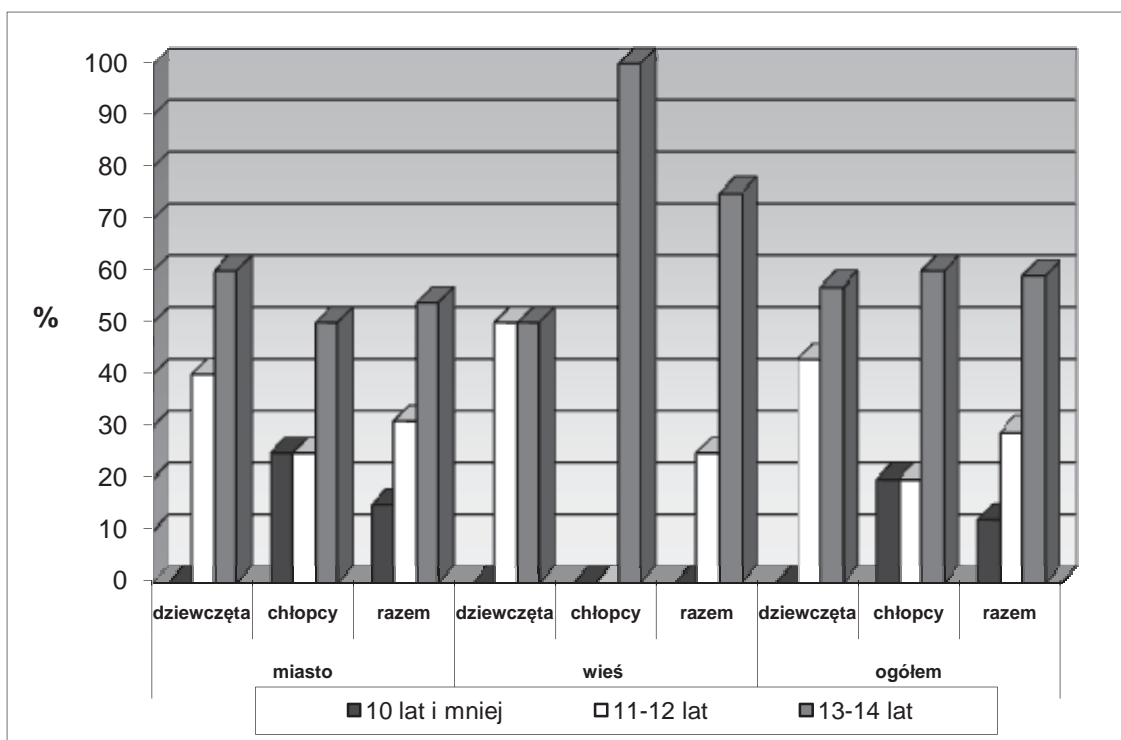
UŻYWANIE SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH

Na Rycinie 1 przedstawiono odsetek badanych osób, które zażywają narkotyki. Spośród ogółu badanych osób, 6% osób przyznało się do zażywania narkotyków, przy czym różnica między odsetkiem zażywających narkotyki dziewcząt i chłopców jest niewielka. Stwierdzono różnicę w częstości zażywania narkotyków między młodzieżą zamieszkałą na wsi (3%) i w mieście (9%). Spośród osób zamieszkujących w mieście narkotyki zażywa więcej chłopców niż dziewcząt, z kolei na wsi odsetek sięgających po narkotyki dziewcząt i chłopców jest podobny.

ZACHOWANIA ZDROWOTNE MŁODZIEŻY

Rycina 1. Odsetek badanych osób zażywających narkotyki, wg - płci i miejsca zamieszkania
 Figure 1. The percent of the surveyed taking drugs according to gender and place of living

Rycina 2. Wiek inicjacji narkotykowej badanych osób, wg płci i miejsca zamieszkania ankietowanych.
 Figure 2. Age of drug initiation according to gender and place of living of the surveyed.

Wiek inicjacji narkotykowej badanych osób przedstawiono na Rycinie 2. Większość uczniów po raz pierwszy zażywała narkotyki w wieku 13–14 lat, podobnie chłopcy, jak i dziewczęta. Ten przedział wieku był najczę-

dem sięgania po narkotyki była ciekawość (47,1%), zarówno wśród dziewcząt (42,8%), jak i chłopców (50%). 1/3 ankietowanych dziewcząt jako przyczynę sięgnięcia po narkotyki podało chęć rozładowania stresu (28,6%).

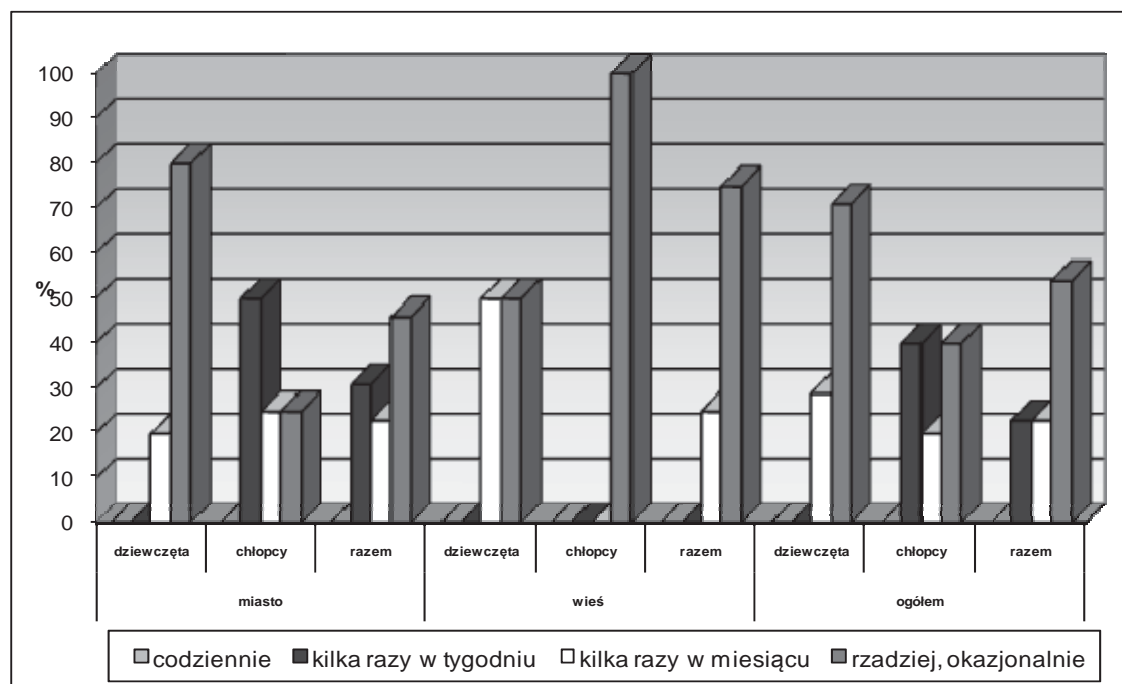
Tabela 1. Przyczyny sięgnięcia przez badane osoby po narkotyki po raz pierwszy – wg płci i miejsca zamieszkania
Table 1. The reasons for taking drugs for the first time according to gender and place of living of the surveyed

Przyczyny		ciekawość		presja, namowy kolegów		chęć zwrócenia na siebie uwagi		problemy osobiste		chęć rozładowania stresu	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
MIASTO	Dziewczęta	3	60,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	40,0
	Chłopcy	5	62,5	1	12,5	2	25,0	0	0,0	0	0,0
	Razem	8	61,5	1	7,7	2	15,4	0	0,0	2	15,4
WIEŚ	Dziewczęta	0	0,0	0	0,0	1	50,0	1	50,0	0	0,0
	Chłopcy	0	0,0	0	0,0	2	100,0	0	0,0	0	0,0
	Razem	0	0,0	0	0,0	3	75,0	1	25,0	0	0,0
OGÓŁEM	Dziewczęta	3	42,8	0	0,0	1	14,3	1	14,3	2	28,6
	Chłopcy	5	50,0	1	10,0	4	40,0	0	0,0	0	0,0
	Razem	8	47,1	1	5,9	5	29,4	1	5,9	2	11,7

ściej wskazywany zarówno przez gimnazjalistów zamieszkałych w mieście (54%), jak również mieszkających na wsi (75%).

W Tabeli 1 przedstawiono przyczyny sięgnięcia przez badane osoby po narkotyki po raz pierwszy. Najczęściej podawanym powo-

Wśród chłopców spory odsetek odpowiedzi dotyczył, oprócz ciekawości, także chęci za imponowania kolegom czy zwrócenia na siebie uwagi (40%). Ciekawość była najczęściej wskazywanym powodem rozpoczęcia zażywania narkotyków przez uczniów zamieszkałych

Rycina 3. Częstość zażywania narkotyków przez badane osoby - wg płci i miejsca zamieszkania ankietowanych.
Figure 3. Frequency of taking drugs according to gender and place of living of the surveyed.

w mieście (61,5%), z kolei wśród uczniów zamieszkałych na wsi chęć zaimponowania kolegom czy zwrócenia na siebie uwagi (75%). Częstość sięgania po narkotyki przez badaną młodzież przedstawiono na rycinie 3. Większość uczniów przyznała, iż zażywa narkotyki okazjonalnie (54%). Odpowiedzi takiej udzieliło ponad 70% dziewcząt, natomiast taki sam odsetek badanych chłopców sięga po narkotyki kilka razy w miesiącu oraz okazjonalnie (po 40%). Porównując częstość zażywania narkotyków przez badanych uczniów, z uwzględ-

W Tabeli 2 przedstawiono rodzaje najczęściej zażywanych przez badaną młodzież narkotyków. Badana młodzież najczęściej sięga po marihuanę i haszysz (76,5%), w tym zarówno dziewczęta, jak i chłopcy, badani uczniowie mieszkający na wsi i w mieście.

SPOSOBY SPĘDZANIA CZASU WOLNEGO

W Tabeli 3 przedstawiono wymieniane przez badanych uczniów sposoby spędzania czasu wolnego. Spośród wymienianych sposobów spędzania czasu wolnego gimnazjaliści wska-

Tabela II. Rodzaje zażywanych narkotyków przez badane osoby, wg płci i miejsca zamieszkania
Table II. Kinds of taken drugs according to gender and place of living of the surveyed

Przyczyny		kleje, benzyna, farby, rozpuszczalniki		amfetamina, heroina, kokaina		marihuana, haszysz	
		n	%	n	%	n	%
MIASTO	Dziewczęta	0	0,0	1	20,0	4	80,0
	Chłopcy	3	37,5	0	0,0	5	62,5
	Razem	3	23,1	1	7,7	9	69,2
WIEŚ	Dziewczęta	0	0,0	0	0,0	2	100,0
	Chłopcy	0	0,0	0	0,0	2	100,0
	Razem	0	0,0	0	0,0	4	100,0
OGÓŁEM	Dziewczęta	0	0,0	1	14,3	6	85,7
	Chłopcy	3	30,0	0	0,0	7	70,0
	Razem	3	17,6	1	5,9	13	76,5

nieniem miejsca ich zamieszkania, można stwierdzić, że większość uczniów zażywa narkotyki okazjonalnie, zarówno mieszkający w mieście (46%), jak i na wsi (75%).

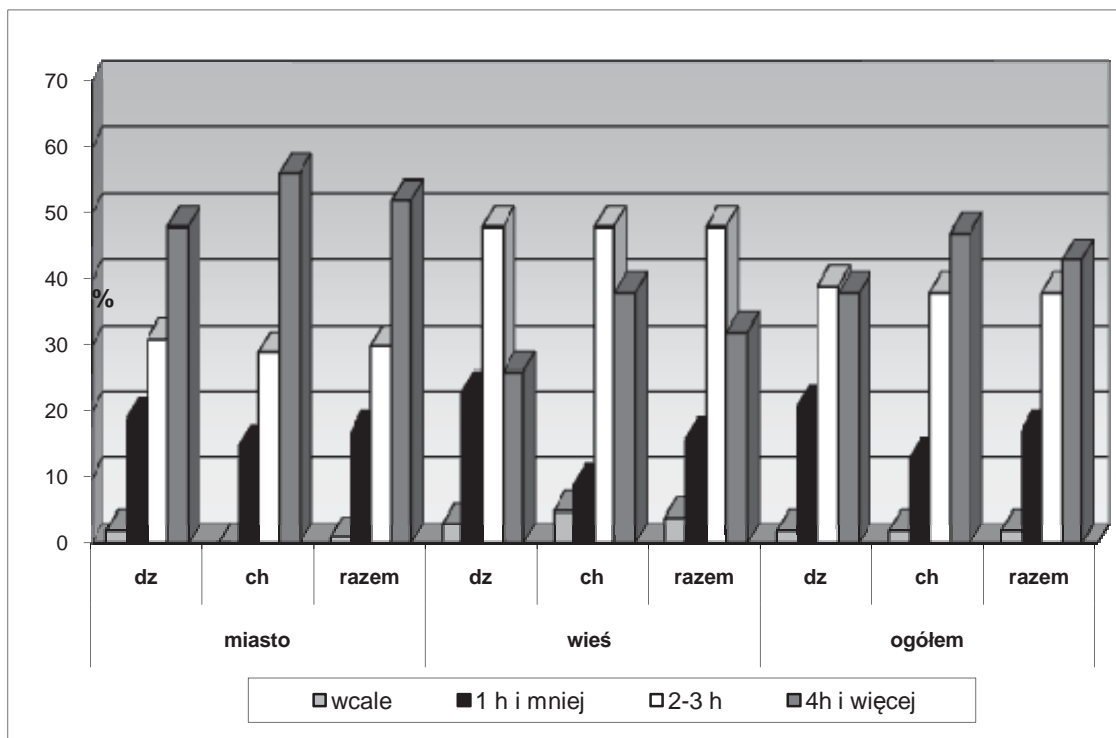
zywali najczęściej na spotkania ze znajomymi (31,7%), zarówno dziewczęta (36,3%), jak i chłopcy (27,6%) oraz na korzystanie z komputera (25,1%). Spotkania ze znajomy-

Tabela III. Formy spędzania czasu wolnego przez badane osoby - wg płci i miejsca zamieszkania
Table III. The ways of spending free time according to gender and place of living of the surveyed

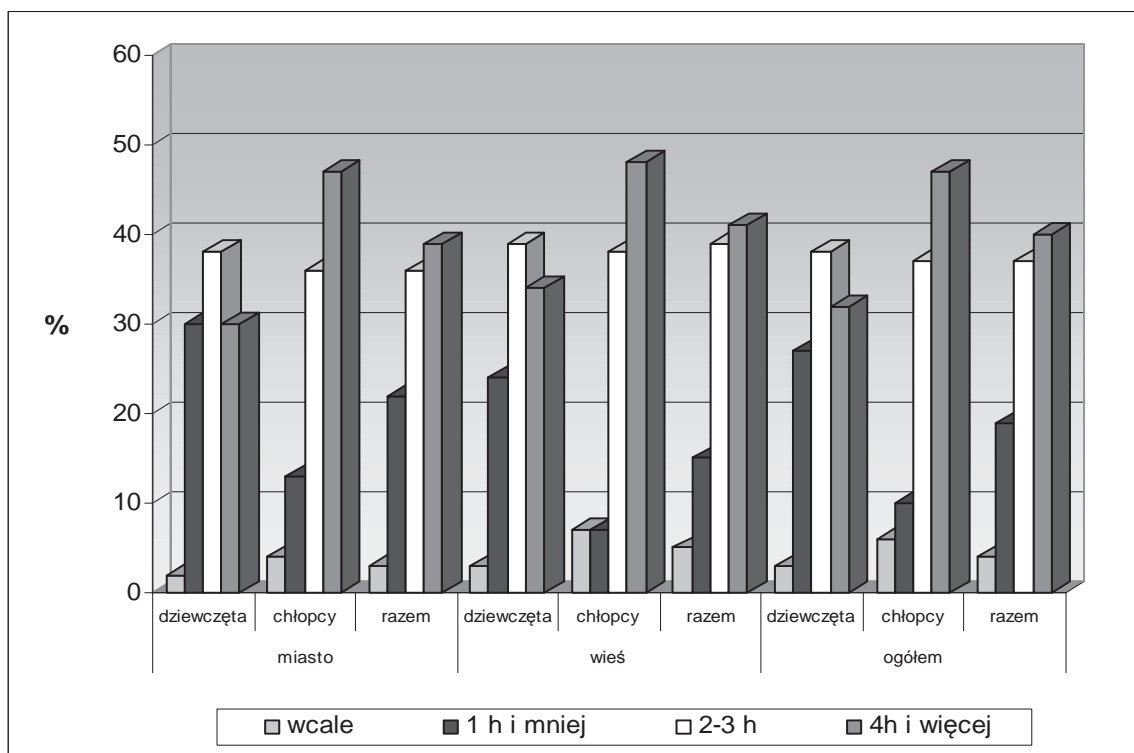
Formy		uprawianie sportu		korzystanie z komputera		oglądanie telewizji		spotkanie się ze znajomymi		inne (jakie?)	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
MIASTO	Dziewczęta	6	14,3	7	16,7	11	26,2	15	35,7	3*	7,1
	Chłopcy	5	11,1	11	24,5	13	28,9	15	33,3	1**	2,2
	Razem	11	12,6	18	20,7	24	27,6	30	34,5	4	4,6
WIEŚ	Dziewczęta	4	10,5	11	28,9	8	21,1	14	36,9	1*	2,6
	Chłopcy	15	35,7	13	30,9	4	9,5	9	21,5	1**	2,4
	Razem	19	23,7	24	30,0	12	15,0	23	28,8	2	2,5
OGÓŁEM	Dziewczęta	10	12,5	18	22,5	19	23,7	29	36,3	4*	5,0
	Chłopcy	20	23,0	24	27,6	17	19,5	24	27,6	2**	2,3
	Razem	30	18,0	42	25,1	36	21,6	53	31,7	6	3,6

* czytanie

** słuchanie muzyki

Rycina 4. Liczba godzin poświęcanych codziennie przez badane osoby na oglądanie telewizji, wg płci i miejsca zamieszkania
 Figure 4. Number of hours dedicated every day to watching TV weekly according to gender and place of living of the surveyed

Rycina 5. Liczba godzin poświęcanych codziennie przez badane osoby na korzystanie z komputera, wg płci i miejsca zamieszkania
 Figure 5. Number of hours dedicated every day to using PC weekly according to gender and place of living of the surveyed

mi oraz oglądanie telewizji są najczęstszą formą spędzania wolnego czasu wśród uczniów zamieszkałych w mieście (odpowiednio 34,5% i 27,6%), spośród uczniów mieszkających na wsi większość uczniów spędza czas wolny przed komputerem (30%) oraz spotyka się ze znajomymi (28,8%).

Na Rycinie 4 przedstawiono ilość czasu poświęcanego codziennie przez ankietowanych na oglądanie telewizji. Cztery godziny i więcej na oglądanie telewizji poświęca 43% badanych uczniów, w tym więcej chłopców (47%) niż dziewcząt (38%). Wspomnianą ilość czasu przed telewizorem spędza większy odsetek uczniów mieszkających w mieście (52%), niż na wsi (32%). Spośród uczniów zamieszkałych na wsi zdecydowana większość osób przeznacza na oglądanie telewizji 2–3 godziny dziennie (48%).

Na Rycinie 5 przedstawiono dane dotyczące ilości czasu w ciągu dnia spędzanego przez młodzież przed komputerem. Cztery godziny dziennie i więcej przed komputerem spędza 40% ankietowanych, w tym częściej chłopcy (47%), niż dziewczęta (32%). Wymienioną ilość czasu przed komputerem spędza porównywalny odsetek uczniów mieszkających

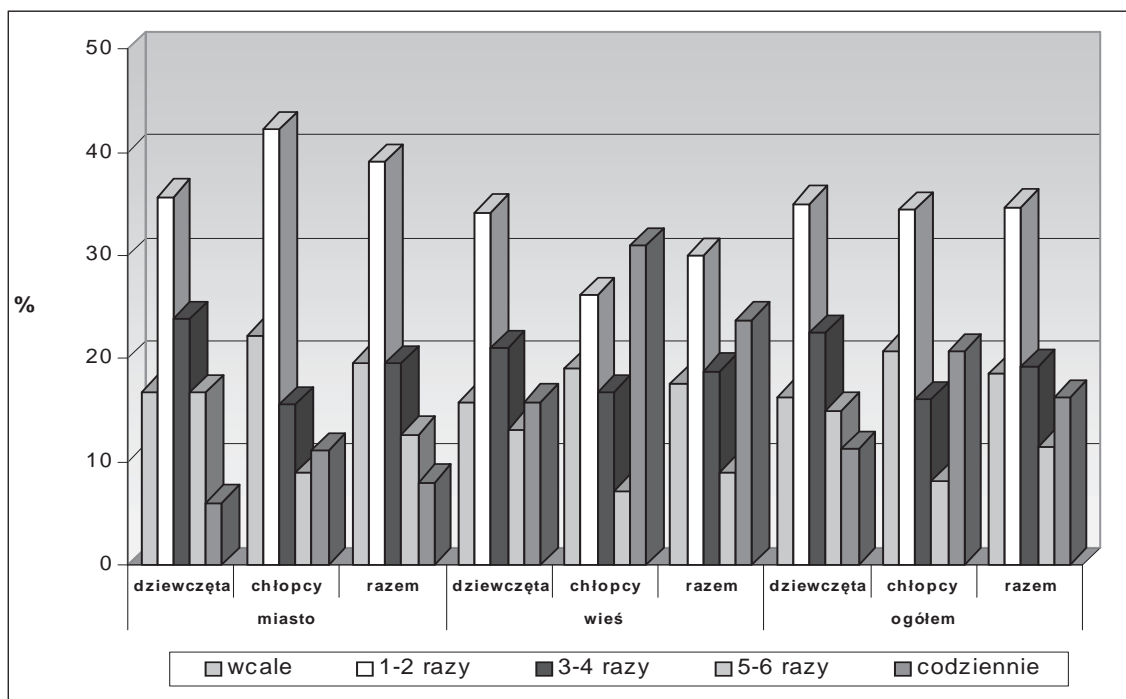
w mieście (41%) i na wsi (39%). Zaobserwowano, iż poniżej 4 godzin dziennie przed komputerem spędza więcej dziewcząt niż chłopców oraz więcej uczniów zamieszkałych w mieście niż na wsi.

Odpowiedzi badanych osób na pytanie „Ile razy w tygodniu na aktywność fizyczną przeznaczasz minimum 45–60 minut?” przedstawiono na rycinie 6. Codziennie 45–60 minut na aktywność ruchową poświęca zaledwie 16% ankietowanych, w tym więcej chłopców (21%) niż dziewcząt (11%). 18,9% uczniów wcale nie przeznacza na ten cel swojego czasu wolnego. Codziennie aktywność ruchową zdecydowanie częściej wykazują uczniowie zamieszkali na wsi (24%), niż w mieście (8%). Wśród mieszkańców miasta bardziej aktywne ruchowo są dziewczęta, natomiast wśród mieszkańców chłopcy.

ANALIZA ZALEŻNOŚCI POMIĘDZY WYBRANYMI CZYNNIKAMI SOCJOLOGICZNYMI A CZĘSTOŚCIĄ ZAŻYWANIA NARKOTYKÓW I SPOSOBEM SPĘDZANIA WOLNEGO CZASU

1. Miejsce zamieszkania

Miejsce zamieszkania jest czynnikiem determinującym używanie przez ankietowane oso-

Rycina 6. Odpowiedzi na pytanie: „Ile razy w tygodniu na aktywność fizyczną przeznaczasz minimum 45-60 minut? (bez lekcji w-f)”, wg płci i miejsca zamieszkania.

Figure 6. Answers to the question “How many times in a week do you appropriate at least 45-60 minutes for physical activity (but the physical education lessons) according to gender and place of living of the surveyed

by substancji psychoaktywnych (zależność umiarkowana $Q = 0,51$). Problem ten dotyczy większej liczby gimnazjalistów ze środowiska miejskiego, niż wiejskiego.

2. Płeć

Nie wykazano zależności między płcią ankietowanych a częstością zażywania narkotyków oraz sposobem spędzania wolnego czasu. W obu przypadkach odnotowano odpowiednio bardzo słabą i słabą zależność ($Q \{0,04 ; 0,2\}$).

3. Struktura rodziny

Struktura rodziny jest czynnikiem determinującym występowanie negatywnych zachowań osób zamieszkałych w mieście. Umiarkowaną korelację odnotowano w przypadku ilości czasu wolnego przeznaczanego na oglądanie telewizji ($Q = 0,59$). Uczniowie wywodzący się z rodzin niepełnych przeznaczali na ten cel więcej czasu. Z kolei wysoką zależność odnotowano w przypadku czasu poświęcanego na korzystanie z komputera ($Q = 0,7$). Zauważono, iż osoby wychowujące się w rodzinach niepełnych spędzają w ten sposób znacznie mniej czasu niż osoby z rodzin pełnych. Podobnie wysoką korelację odnotowano w przypadku ilości czasu przeznaczanego na aktywność fizyczną ($Q = 0,76$). Uczniowie z rodzin niepełnych znacznie rzadziej spędzają aktywnie czas wolny niż uczniowie z rodzin pełnych.

Wśród osób zamieszkałych na wsi zaobserwowano występowanie zależności umiarkowanej w przypadku czasu przeznaczanego na aktywność fizyczną ($Q = 0,52$). Stwierdzono mniejszą częstość uczestnictwa w aktywnych formach spędzania czasu wolnego wśród uczniów wywodzących się z rodzin niepełnych.

4. Wykształcenie rodziców

Wykształcenie matki (opiekunki) nie jest czynnikiem determinującym występowanie w badanej populacji określonych zachowań zdrowotnych. W badanych przypadkach odnotowano słabą zależność ($Q \{0,05 ; 0,38\}$).

Wykształcenie ojca (opiekuna) determinuje występowanie niektórych zachowań w badanej grupie młodzieży. Wysoką zależność odnotowano w przypadku zażywania narkotyków ($Q = 0,75$). Znacznie większy odsetek uczniów sięgających po narkotyki zaobserwowano w grupie osób, których ojcowie mieli wy-

kształcenie podstawowe, aniżeli wśród osób, których ojcowie legitymowali się wykształceniem wyższym. Natomiast umiarkowaną korelację zaobserwowano w przypadku czasu przeznaczanego na aktywność fizyczną ($Q = 0,61$). Stwierdzono, iż uczniowie, których ojcowie posiadają wykształcenie podstawowe, zdecydowanie rzadziej spędzają aktywnie czas wolny, niż uczniowie, których ojcowie mają wykształcenie wyższe.

5. Aktywność zawodowa rodziców (opiekunów)

Stwierdzono, iż aktywność zawodowa matki (opiekunki) nie jest czynnikiem determinującym występowanie w badanej grupie młodzieży określonych zachowań antyzdrowotnych. W badanych przypadkach odnotowano brak zależności lub zależność bardzo słabą ($Q \{0,001 ; 0,13\}$). Również aktywność zawodowa ojca (opiekuna) nie jest czynnikiem istotnie wpływającym na występowanie wśród młodzieży gimnazjalnej badanych zachowań zdrowotnych. W analizowanych przypadkach odnotowano brak zależności lub zależność bardzo słabą i słabą ($Q \{0,009 ; 0,3\}$).

DYSKUSJA

W badanej grupie gimnazjalistów do zażywania narkotyków przyznało się 10% ankietowanych, w tym 6% bierze narkotyki obecnie, z czego więcej chłopców (7%) niż dziewcząt (5%). Wśród uczniów zamieszkałych na wsi, narkotyki zażywa porównywalna liczba dziewcząt i chłopców, natomiast wśród zamieszkujących miasto więcej chłopców. Dane CBOS-u (Centrum Badania Opinii Społecznej) wskazują, iż w ciągu roku poprzedzającego badanie, 76% młodzieży nie miała kontaktu z narkotykami mimo, że w okresie od 1992 do 2003 roku zaobserwowano prawie pięciokrotny wzrost zażywania substancji narkotyzujących przez polską młodzież (z 5% do 24%) (3). Z kolei z badań przeprowadzonych wśród 1493 uczniów w losowo dobranej próbie klas gimnazjalnych, w części Warszawy obejmującej dzielnicę: Mokotów, Ursynów i Wilanów wynika, że nadużywanie substancji psychoaktywnych zaobserwowano u blisko 1/3 badanej grupy i było podobnie rozpowszechnione zarówno wśród dziewcząt (31,3%), jak i chłopców (31,8%). Ponadto 18% z badanych

uczniów w ostatnim roku przynajmniej raz sięgnęło po środki narkotyzujące (4).

Badania przeprowadzone przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii w 2003 roku, wykazały, że w ciągu roku poprzedzającego badanie po narkotyki sięgnęło 24% ankietowanej młodzieży szkolnej, a w okresie miesiąca 13% (5). Natomiast, jak wynika z badań ESPAD (*European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*) z 2007 roku, przeprowadzonych wśród młodzieży 15–16 i 17–18 letniej, 16% badanych spróbowało w życiu narkotyków, w tym głównie marihuany, haszyszu oraz leków uspokajających i nasennych (19% uczniów z grupy pierwszej i 28% z grupy drugiej), natomiast nigdy nie miało kontaktu z narkotykami 76% ankietowanych (6). Z kolei wg badania Y. Bonomo i wsp. przeprowadzonego w 2002 roku wśród angielskiej młodzieży szkolnej, narkotyków próbowało 30–50% osób w wieku 16–17 lat, natomiast 10% osób przyznało się do zażywania narkotyków kilka razy w tygodniu, a 3% dziennie (7).

Zdecydowana większość uczniów przyznała, iż po raz pierwszy sięgnęła po narkotyki w wieku 13–14 lat (59,6%), natomiast 12% osób rozpoczęło zażywanie narkotyków już w wieku 10 lat i mniej. Spośród uczniów mieszkających w mieście, wcześniej po narkotyki sięgają chłopcy niż dziewczęta, natomiast spośród mieszkających na wsi wcześniej zażywanie narkotyków rozpoczynają dziewczęta. Zbliżony wiek inicjacji narkotykowej wykazały badania HBSC (Health Behaviour in School-Aged Children), zgodnie z którymi w 2006 roku większość 15-latków deklarowała, iż pierwszy raz sięgnęła po narkotyki w wieku 14–15 lat, ten przedział wieku wskazała zarówno większość uczniów z miasta jak i ze wsi. Stwierdzono także, że wcześniej po narkotyki sięgają chłopcy (8).

Jak wynika z badań własnych, przyczyną sięgnięcia po raz pierwszy po narkotyki była ciekawość (47% odpowiedzi), wskazana zarówno przez dziewczęta jak i chłopców oraz chęć zaimponowania rówieśnikom lub zwrócenia na siebie uwagi (30% odpowiedzi). Wśród uczniów mieszkających w mieście najczęściej wskazywanym motywem rozpoczęcia zażywania narkotyków była ciekawość, z kolei na wsi chęć zaimponowania kolegom lub zwrócenia na siebie uwagi. Ciekawość była również najczęściej wskazywanym powodem sięgnięcia po narkotyki wśród badanej młodzieży w ramach badania ESPAD. Odpowiedzi ta-

kiej udzieliło 12% ankietowanych (6). Z kolei w badaniach D. Narożnej dotyczących problemu narkomanii wśród młodzieży 16–18 letniej, najczęstszym motywem inicjacji narkotykowej była potrzeba zabawy, chęć przeżycia przyjemności (47%), 40% osób sięgnęło po narkotyki z ciekawości bądź nudy, a po 5% ankietowanych jako przyczynę podało chęć rozładowania stresu oraz modę na zażywanie narkotyków wśród rówieśników (9).

Najczęściej wskazywaną, przez badaną w niniejszej pracy młodzież, formą spędzania czasu wolnego są spotkania ze znajomymi (31,7%), korzystanie z komputera (25,1%), w tym częściej chłopcy, oraz oglądanie telewizji (21,6%), w tym częściej dziewczęta. Młodzież ze środowiska miejskiego najczęściej poświęca swój wolny czas na spotkania ze znajomymi (34,5%) oraz na oglądanie telewizji (27,6%), z kolei uczniowie ze środowiska wiejskiego spędzają wolny czas przede wszystkim korzystając z komputera (30%). Wysoki odsetek ankietowanej młodzieży spędza czas wolny na oglądaniu telewizji cztery godziny i więcej dziennie (43%), w tym częściej chłopcy niż dziewczęta. Na oglądanie telewizji wspomnianą liczbę godzin dziennie w tygodniu przeznaczają 52% mieszkańców miasta i 38% mieszkańców wsi. W obu środowiskach dominują chłopcy. Zbliżone wyniki uzyskali autorzy w badaniach gorzowskich gimnazjalistów w 2005/2006 roku, wśród których 51% osób przeznaczowało na oglądanie telewizji w tygodniu cztery godziny lub więcej dziennie (10). Natomiast w badaniach Wojnarowskiej i Mazur wykazano, iż wspomnianą ilość godzin w tygodniu przed telewizorem spędza 28% dziewcząt i 41% chłopców (11). Z kolei wyniki badania HBSC z 2006 roku wskazują, iż ponad 26% młodzieży 13-letniej i ponad 21% młodzieży 15-letniej przeznaczają na oglądanie telewizji cztery godziny i więcej dziennie, w tym więcej uczniów z miasta, z kolei 60% 13-latków i 50% 15-latków spędza na oglądaniu telewizji wspomnianą liczbę godzin dziennie w weekendy, z czego większy odsetek uczniów ze wsi (8). Badania przeprowadzone przez Śląskie Centrum Zdrowia Publicznego w 2005 roku, wśród uczniów szkół gimnazjalnych 8 losowo wybranych województw wykazały, że 2 godziny i więcej dziennie przed telewizorem spędza w tygodniu 62% badanych, a w weekendy 82% osób (12). Wysoki odsetek młodzieży przeznaczającej swój czas wolny na oglądanie telewizji zaobserwowano również w jednym z amerykańskich badań, przeprowa-

dzonych w 2005 roku, wśród młodzieży szkolnej powyżej 15. roku życia. Zgodnie z ich wynikami 35% uczniów, w tym porównywalna liczba dziewcząt i chłopców (33-34%) ogląda telewizję ponad trzy godziny dziennie (13).

Również wysoki odsetek badanych poświęca swój wolny czas na korzystanie z komputera, w tygodniu cztery godziny i więcej dziennie 40% uczniów, w tym więcej chłopców niż dziewcząt, w weekendy także 40% osób, również więcej chłopców. Zarówno w mieście, jak i na wsi wspomnianą liczbę godzin dziennie w tygodniu na korzystanie z komputera przeznaczają odpowiednio 41% i 39% uczniów. W obu środowiskach dominują chłopcy. Również wysoki odsetek uczniów korzystających z komputera tygodniowo cztery godziny i więcej dziennie zaobserwowano we wspomnianych wcześniej badaniach wśród gimnazjalistów z Gorzowa Wielkopolskiego, wśród których 50% osób w ten sposób wykorzystuje swój czas wolny. (10). Według danych CBOS-u w 2003 roku codziennie z komputera korzystało 23% 7–12-latków i 35% 13-15-latków, w tym głównie w celach rekreacyjnych (57% osób grało w gry, a 39% osób spędzało czas na czatowaniu ze znajomymi) (3). Badania HBSC wykazały, że w 2006 roku ponad 15% młodzieży 13-letniej i ponad 19% młodzieży 15-letniej spędzało przed komputerem w tygodniu cztery godziny i więcej, w tym większy odsetek młodzieży z miasta. Natomiast w weekendy taką samą liczbę godzin poświęcało na korzystanie z komputera 28% 13-latków i ponad 35% 15-latków, w tym również większy odsetek osób z miasta (8). Według badań Śląskiego Centrum Zdrowia Publicznego, 17% młodzieży badanych województw korzysta z komputera tygodniowo ponad 4 godziny dziennie (12). Zbliżone wyniki uzyskali Koziej i wsp., którzy przeprowadzili badanie wśród gimnazjalistów z województwa świętokrzyskiego, w którym wykazali, że co 10 uczeń spędza przed komputerem ponad trzy godziny dziennie (14). Również wśród młodzieży amerykańskiej spory odsetek osób korzysta z komputera w tygodniu ponad trzy godziny dziennie (18%), w tym 25% chłopców i 12% dziewcząt (13).

Niepokojąco przedstawiają się wyniki dotyczące zapewnienia sobie przez badanych uczniów niezbędnego minimum aktywności fizycznej. Codziennie jest aktywnych ruchowo zaledwie 16% badanej młodzieży, więcej zamieszkałych na wsi (24%) niż w mieście (8%), w tym więcej chłopców. Natomiast wcale swojego wolnego

czasu nie przeznaczają na aktywność fizyczną 18,9% ankietowanych, porównywalny odsetek w obu środowiskach. W tym przypadku również dominują chłopcy. Również ok. 19,7% uczniów jest aktywnych fizycznie 3–4 razy w tygodniu, w tym przeważająca liczba dziewcząt. B. Wojnarowska i wsp. wykazały w swych badaniach wśród 11-15 letniej młodzieży, że zadowalający poziom aktywności fizycznej prezentuje zaledwie 35% badanych, w tym 41% chłopców i 29% dziewcząt (11). Z kolei w badaniach gorzowskiej młodzieży gimnazjalnej stwierdzono, że 57% uczniów jest aktywnych fizycznie rzadziej niż 4 razy w tygodniu, a 62% badanych przeznaczają na aktywność ruchową mniej niż cztery godziny w tygodniu (10). Już podczas badania HBSC w latach 2001-2002 wykazano, że w wielu krajach Unii Europejskiej, w tym także i Polsce, ok. 2/3 młodzieży prezentuje niezadowalający poziom aktywności fizycznej (15).

Te same badania z 2006 roku wskazują, iż codziennie jest aktywnych zawodowo zaledwie 17–18% młodzieży, w tym zaobserwowano minimalną przewagę wśród osób ze środowiska wiejskiego, natomiast żadnej aktywności ruchowej nie wykazuje 8% ankietowanych (8). Zbliżone wyniki podaje Śląskie Centrum Zdrowia Publicznego zgodnie, z którymi 10% młodzieży polskiej nie uprawia żadnej aktywności fizycznej, z kolei 36% osób uprawia sporty 1–2 razy w tygodniu przez ok. 1 godzinę, 20% jest aktywnych ruchowo codziennie, a 33% badanych spędza swój wolny czas w sposób aktywny 3-4 razy w tygodniu (12). Natomiast według badania N. D. Brennera i wsp., w grupie młodzieży amerykańskiej 34% badanych uprawia przez ok. 60 minut średnio 5 razy w tygodniu jakąkolwiek formę aktywności fizycznej, w tym 28% dziewcząt i 42% chłopców (13).

Wyniki niniejszej pracy oraz wielu wyżej cytowanych badań, zarówno w Polsce, jak i na świecie, wskazują, że obserwuje się zwiększenie częstości występowania zachowań antyzdrowotnych wśród młodzieży szkolnej. W opublikowanym w 2008 roku raporcie z międzynarodowych badań nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży wykazano, że pozycja Polski była szczególnie niekorzystna, m.in. pod względem aktywności fizycznej – stwierdzono bardzo niski w porównaniu z innymi krajami odsetek młodzieży, która podejmuje aktywność fizyczną związaną z dużym wysiłkiem oraz czasu przeznaczanego na gry komputerowe – tylko w 7 innych krajach od-

setek 13-letnich chłopców, którzy grają w gry komputerowe dwie lub więcej godzin dziennie, w dniach szkolnych był większy niż w Polsce (16). Okres młodzieńczy to czas, w którym te zachowania wyjątkowo łatwo i szybko się utrwalają, dlatego też należy dołożyć wszelkich starań, aby skutecznie wpływać na decyzje młodych osób i tym samym przyczynić się do ograniczenia szerzenia się omawianych zachowań ryzykownych.

WNIOSKI

1. Stwierdzono, że wśród badanych uczniów znalazła się grupa używająca substancji psychoaktywnych, ponadto spędzanie czasu wolnego w sposób bierny jest zjawiskiem powszechnym w środowisku badanej młodzieży gimnazjalnej.
2. Zaobserwowano różnice w występowaniu analizowanych zachowań pomiędzy uczniami ze środowiska wiejskiego i miejskiego. Częstość występowania niekorzystnych zachowań jest większa wśród uczniów mieszkających w mieście.
3. Czynnikiem w największym stopniu determinującym występowanie omawianych zachowań są struktura rodziny oraz poziom wykształcenia ojca (opiekuna). Stwierdzono większą częstość występowania negatywnych zachowań wśród uczniów wychowujących się w rodzinach niepełnych oraz uczniów, których ojcowie legitymowali się wykształceniem podstawowym.

PIŚMIENNICTWO:

1. Łuszczynska A. Zmiana zachowań zdrowotnych - dlaczego dobre chęci nie wystarczają? Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004: 14-16.
2. Rudawska I. Zachowania prozdrowotne jako przedmiot działań marketingowych. *Zdrowie Publiczne i Zarządzanie*, 2006; 1: 79-83.
3. <http://www.cbos.pl>
4. Bobrowski K. Zdrowie psychiczne i zachowania ryzykowne 15-latków – badania mokotowskie. *Alkoholizm i Narkomania* 2006; 19(3): 225-242.
5. <http://www.narkomania.gov.pl>
6. ESPAD Report 2007, <http://www.espad.org>
7. Bonomo Y., Proimos J. Substance misuse: alcohol, tobacco, inhalants, and other drugs. *BMJ*. 2005; 330: 777-780.
8. HBSC Raport 2006, www.imid.med.pl
9. Narożna D. Młodzież wobec zagrożenia narkomanią. *Lider - Promocja zdrowia, kultura zdrowotna i fizyczna*. 2007; 5: 9-11.
10. <http://www.wsse.gorzow.pl>
11. Wojnarowska B., Mazur J. Zachowania zdrowotne, zdrowie i postrzeganie szkoły przez młodzież w Polsce w 2002 roku. Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2002.
12. <http://www.sczp.gov.pl>
13. Brener ND, Kann L, Garcia D et al. Youth Risk Behavior Surveillance -Selected Steps Communities 2005, MMWR Surveillance Summaries, 2007; 56: 1-16.
14. Koziej S., Krawczyk S. Komputer i Internet w życiu młodzieży gimnazjalnej. *Edukacja Medialna*. 2002; 4: 35-37.
15. Wojnarowska B., Mazur J., Kołoto H., Małkowska A. *Zdrowie, zachowania zdrowotne i środowisko społeczne młodzieży w krajach Unii Europejskiej*. Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2005.
16. Currie C., Gabhainn S., Godeau E. et al. Inequalities in young people's health: HBSC international report from the 2005/2006 Survey. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2008 (Health Policy for Children and Adolescents, No. 5).